

Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України від 11.07.2019 № 975) www.economy.nayka.com.ua | № 2, 2022 | 24.02.2022 р.

DOI: [10.32702/2307-2105-2022.2.72](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2022.2.72)

УДК 336.7

Г. О. Партин,
к. е. н., професор, професор кафедри фінансів НУ «Львівська політехніка»
ORCID ID: 0000-0002-6733-0157
Х. А. Омелян,
студентка кафедри фінансів НУ «Львівська політехніка»
ORCID ID: 0000-0001-7262-1525

КРЕДИТУВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ МАЛИХ І СЕРЕДНІХ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ: СУЧАСНІ ОСОБЛИВОСТІ ТА ШЛЯХИ РОЗВИТКУ

H. Partyn
PhD in Economics, Professor, Professor of the Department of Finance,
Lviv Polytechnic National University
Kh. Omelyan
Student of the Department of Finance, Lviv Polytechnic National University

LENDING ACTIVITIES TO SMALL AND MEDIUM ENTERPRISES IN UKRAINE: CURRENT FEATURES AND WAYS OF DEVELOPMENT

В статті обґрунтовано важливість належного рівня фінансування сектору малого і середнього підприємництва, як невід'ємної складової ринкової економіки, що забезпечує вирішення ряду актуальних потреб суспільства. Встановлено існування з одного боку гострої потреби у банківському кредитуванні діяльності малих і середніх підприємств, а з іншого - певні труднощі банків щодо її задоволення. Виокремлено чинники, які обмежують можливості підприємств малого бізнесу отримувати банківські кредити та підвищують ризиковість здійснення таких операцій для банків. Проаналізовано обсяги кредитів, наданих підприємствам малого і середнього бізнесу в національній та іноземній валютах в Україні за 2017-2020 роки, а також досліджено динаміку значення відсоткових ставок за кредитами для середніх, малих та мікро-підприємств. Встановлено, що за останні роки спостерігається зростання обсягів кредитування малих і середніх підприємств у національній валюті на фоні певного зниження відсоткових ставок за цими кредитами. Водночас, зменшуються обсяги кредитування підприємств малого і середнього бізнесу в іноземній валюті.

З огляду на значний рівень негативного впливу пандемії COVID-19 на діяльність малих і середніх підприємств та їх фінансове забезпечення, представлено характеристику державних програм фінансової підтримки малого бізнесу у таких країнах, як США, Швейцарія, Італія, Канада, Болгарія, Румунія. Проаналізовано особливості надання державної фінансової підтримки малим і середнім підприємствам в Україні за програмою «Доступні кредити 5-7-9%» та розкрито склад фінансових продуктів щодо підтримки малого бізнесу в АТ «ОЩАДБАНК», АТ «УКРЕКСІМБАНК», АБ «УКРГАЗБАНК». Виокремлено ряд важливих завдань, спрямованих на активізацію процесів кредитування

малих і середніх підприємств в Україні та підвищення їх ефективності, зокрема на основі забезпечення функціонування ефективного посередника між банківськими установами та підприємствами сектору малого і середнього бізнесу, розроблення методики диференційованого підходу банків до кредитування середніх, малих та мікро-підприємств, використання цифрових технологій для вдосконалення фінансово-кредитного забезпечення діяльності малих і середніх підприємств, розвитку факторингового онлайн-кредитування, реалізації комплексу заходів, спрямованих на підвищення рівня фінансової грамотності серед працівників малих підприємств та розуміння працівниками банків особливостей функціонування таких суб'єктів господарювання, стимулювання процесів спрямування частини коштів муніципалітетів на створення муніципальних програм пільгового кредитування діяльності малих і середніх підприємств тощо.

The article substantiates the importance of the appropriate level of financing of the small and medium business sector as an integral part of a market economy, which provides a solution to a number of pressing needs of society. On the one hand, there is an urgent need for bank lending to small and medium-sized enterprises, and on the other hand, there are some difficulties for banks to meet it. Factors that limit the ability of small businesses to obtain bank loans and increase the risk of such operations for banks are identified. The volumes of loans granted to small and medium-sized businesses in national and foreign currencies in Ukraine for 2017-2020 are analyzed, and the dynamics of interest rates on loans for medium, small and micro enterprises is studied. It is established that in recent years there has been an increase in lending to small and medium enterprises in the national currency against the background of a certain reduction in interest rates on these loans. At the same time, lending to small and medium-sized businesses in foreign currency is declining.

Given the significant level of negative impact of the COVID-19 pandemic on the activities of small and medium enterprises and their financial support, the characteristics of government programs of financial support for small businesses in countries such as USA, Switzerland, Italy, Canada, Bulgaria, Romania. The peculiarities of providing state financial support to small and medium enterprises in Ukraine under the program "Affordable Loans 5-7-9%" are analyzed and the composition of financial products to support small business in JSC "Sberbank", JSC "UKREXIMBANK", JSB "UKRGASBANK". A number of important tasks aimed at intensifying lending processes for small and medium enterprises in Ukraine and increasing their efficiency, in particular through ensuring the functioning of an effective intermediary between banking institutions and enterprises in the small and medium business sector; developing methods of differentiated approach to lending to medium, small and micro-enterprises, the use of digital technologies to improve the financial and credit support of small and medium enterprises, the development of online factoring lending, the implementation of a set of measures aimed at improving financial literacy among small businesses and bank employees understand the peculiarities of such entities, stimulating the processes of directing part of the funds of municipalities to the creation of municipal programs of preferential lending to small and medium enterprises, etc.

Ключові слова: кредит; кредитна діяльність; малі і середні підприємства; фінансово-кредитні відносини; програми кредитування.

Key words: credit; lending activities; small and medium enterprises; financial and credit relations; lending programs.

Постановка проблеми. Сектор малого і середнього підприємництва є невід'ємною складовою ринкової економіки, який забезпечує вирішення цілого ряду економічних, науково-технічних і соціальних проблем суспільства. У країнах Європейського Союзу кількість малих і середніх підприємств (МСП) сьогодні наближається до 20 млн., що дорівнює майже 90% від загального числа підприємств, а частка зайнятого у малому і середньому бізнесі (МСБ) населення становить майже 70% [1]. Малий бізнес сприяє швидкій

структурній перебудові економіки країни, насичує ринок товарами та послугами, спроможний порівняно швидко створювати робочі місця, забезпечує економічну конкуренцію та послаблення монополізму окремих підприємств [2]. Однак, рівень розвитку сектора малих і середніх підприємств в Україні є недостатнім з огляду на ту роль, яку він має відігравати в національній економіці. Наприклад, сьогодні у Польщі на 35 млн. населення створено 3 млн. бізнес-юнітів у сегменті МСБ, в той час як в Україні їх налічується не більше 400 тис. одиниць [3]. Однією з основних перешкод на шляху розвитку малих і середніх підприємств в Україні є нестача фінансових ресурсів, що зумовлює потребу в залученні коштів на фінансовому ринку, зокрема, шляхом отримання банківських кредитів. Особливої актуальності питання залучення кредитних ресурсів для фінансової підтримки діяльності МСП набуло в період коронакризи, зумовленої пандемією COVID-19. В той же час, спостерігається певна суперечність щодо вирішення зазначеного питання. З одного боку МСБ відчуває гостру потребу у банківському кредитуванні, а з іншого – у банків існують певні труднощі щодо її задоволення через ризикованість, невеликі обсяги, а відтак і витратність надання кредитів для малих і середніх підприємств. Необхідність наукового пошуку шляхів вирішення зазначеної суперечності зумовлює актуальність дослідження шляхів активізації банківського кредитування МСП в Україні з врахуванням особливостей сучасних умов ведення виробничо-господарської діяльності.

Аналіз останніх досліджень. Проблеми фінансово-кредитної підтримки діяльності малих та середніх підприємств досліджували такі українські і закордонні науковці, як Бергер А.Н. та Удел Г. [4], Волкова Н.І. та Свірідова К.Д. [5], Жежерун Ю.В. та Бартош О.М. [6], Маслак О.І. та Квятковська Л.А. [7], Сараєва І.М. та Носова Н.І. [8], Садковскі В. [9], Тимченко О.І. [10], Тривато Г. та Альфо М. [11], Ющук С. і Ясьонек М. [12] та інші. Особливості методичного підходу до оцінювання кредитоспроможності малих і середніх підприємств в Україні розкрито у праці Пильної В.П. [13]. Характеристику методів фінансово-кредитної підтримки суб'єктів господарювання, зокрема і МСП в окремих країнах ЄС за умов пандемії представлено Лемешко М.О. та Лактіоною О.А. [14].

Невирішена раніше частина загальної проблеми. Сьогодні потребує вирішення питання активізації та підвищення ефективності фінансово-кредитних відносин між малими і середніми підприємствами та банківськими установами в Україні, як важливого чинника стимулювання розвитку економіки держави та подолання наслідків коронакризи.

Мета статті. Проаналізувати сучасні особливості кредитування сегменту малого і середнього бізнесу в Україні, систематизувати підходи до організації фінансово-кредитної підтримки діяльності малих і середніх підприємств за умов карантинних обмежень, зумовлених пандемією COVID-19, у розвинених країнах світу і в Україні, виокремити основні шляхи вдосконалення і активізації процесів кредитування суб'єктів МСБ на сучасному етапі розвитку економіки країни.

Виклад основного матеріалу. Досвід країн світу свідчить, що сталий розвиток малого бізнесу є двигуном економіки. Водночас, результати функціонування малих і середніх підприємств, рівень їхньої інноваційності та конкурентоспроможності на ринку значною мірою залежать від забезпеченості фінансовими ресурсами. Серед джерел фінансових ресурсів малих та середніх підприємств банківським кредитам за статистикою належить третє місце після доходів від господарської діяльності та особистих коштів засновників [15].

Аналіз статистичних даних щодо динаміки обсягів та структури кредитування малого та середнього підприємництва в Україні [16] дає змогу зробити висновок, що при залученні кредитних ресурсів МСП надають перевагу кредитам у національній валюті, обсяги яких з кожним роком повільно, однак зростають. Водночас, обсяги кредитів, залучених підприємствами малого і середнього бізнесу в іноземній валюті мають тенденцію до зниження (рис.1). Станом на 31 грудня 2020 року обсяг кредитів, отриманих суб'єктами малого та середнього бізнесу в національній валюті становив 289681,12 млн.грн., в той час як сума отриманих кредитів в іноземній валюті була майже втричі меншою і дорівнювала 161763,38 млн.грн. [16]

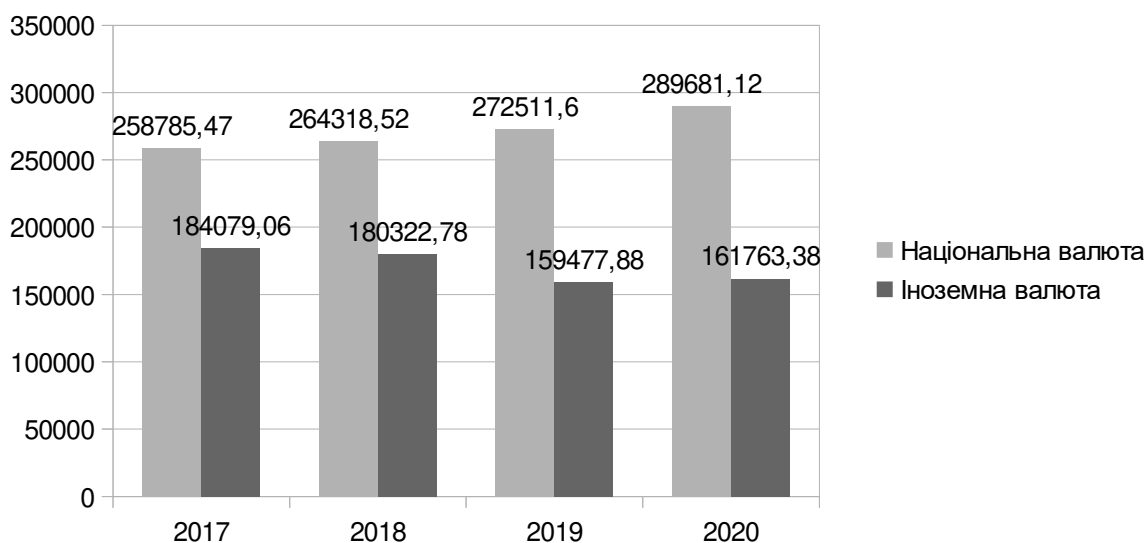

Рисунок 1. - Обсяги кредитів, наданих малому та середньому бізнесу, в національній та іноземній валютах в Україні за 2017-2020 роки, млн.грн.

**Складено за даними [16]*

Позитивний вплив на збільшення обсягів залучення кредитних ресурсів малими і середніми підприємствами за останні роки мала динаміка середнього значення процентних ставок за кредитами в національній валюті. Необхідно однак відзначити, що найвищий рівень процентних ставок спостерігався при кредитуванні суб'єктів мікропідприємництва. Так, станом на 31 грудня 2020 року для суб'єктів середнього підприємництва значення процентних ставок за кредитами становили — 15,27%, для суб'єктів малого підприємництва — 16,4%, а для суб'єктів мікропідприємництва — 19,82% [16].

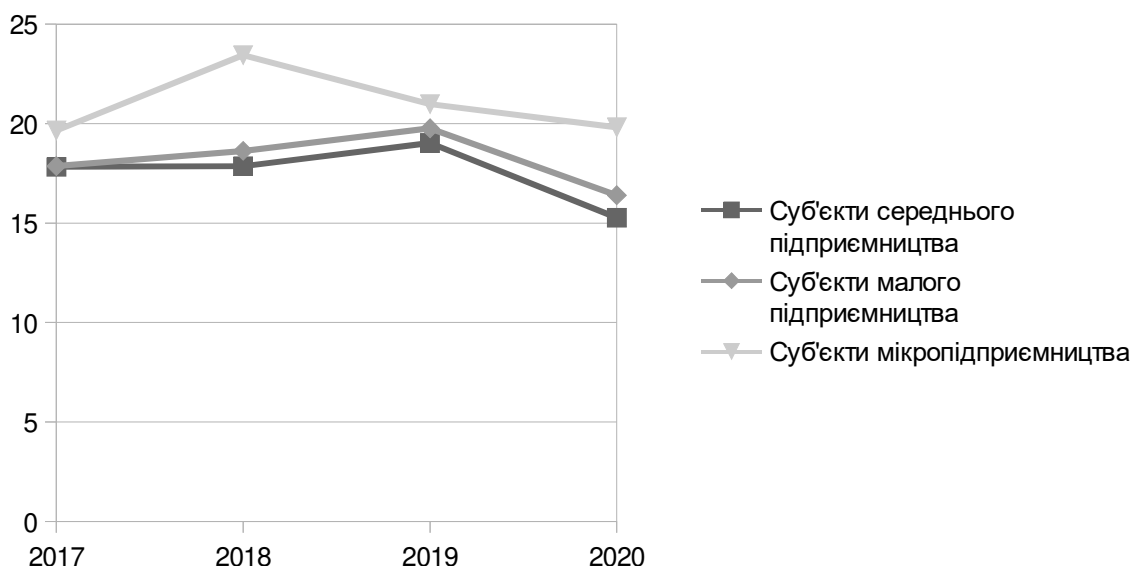

Рисунок 2. - Динаміка значення процентних ставок за кредитами в національній валюті, наданими окремим секторам МСБ в Україні за 2017-2020 роки, %

**Складено за даними [16]*

На практиці банківські установи продовжують обережно ставитися до видачі кредитів суб'єктам малого бізнесу. Чинниками, які обмежують можливості малого бізнесу отримати кредитні кошти є, з одного боку, суворі вимоги банківських установ до малих і середніх підприємств щодо надання гарантій повернення коштів через характерний для таких підприємств підвищений рівень операційного ризику та відсутність у багатьох з

них тривалої кредитної історії, а з іншого боку – властива суб'єктам малого бізнесу специфічна структура активів, у якій нерухомість, яка могла б слугувати заставою повернення кредиту, представлена мінімальною часткою. Ще одним чинником, що стримує банки здійснювати кредитування МСП є наявність проблем щодо коректного оцінювання кредитних ризиків, зумовлених складністю визначення приналежності таких підприємств до певної групи компаній (що пов'язано з податковою оптимізацією), а також доволі високим рівнем тінізації малого бізнесу у нашій країні. Найчастіше малі і середні підприємства залучають кредитні ресурси на основі використання таких послуг банків з кредитування, як овердрафт, факторинг, терміновий кредит, операції репо з товарами, кредитна лінія, інвестиційне кредитування [17]. Необхідно також відзначити, що для банківських установ робота з клієнтами, які отримують незначні кредити (здебільшого це стосується кредитування суб'єктів малого бізнесу), є низькорентабельною. Тому банки надають перевагу кредитному обслуговуванню великих корпоративних клієнтів, а при кредитуванні суб'єктів малого бізнесу, як правило, підвищують вартість кредитних ресурсів.

Суттєвий негативний вплив на умови функціонування малих і середніх підприємств здійснила коронакриза, зумовлена пандемією COVID-19. Через карантинні обмеження і припинення роботи на значний період часу ці підприємства втратили суттєві обсяги доходів і відтак потребують фінансової підтримки для збереження своєї діяльності. Країни світу намагаються боротися з наслідками пандемії, створюючи державні програми підтримки малого та середнього бізнесу, зокрема і на основі пільгового кредитування. Так, у США Управління у справах малого бізнесу (SBA) розробило програму видачі пільгових кредитів. Компанії зі штатом до 500 осіб включно мали змогу отримати кредит на суму до 10 млн. доларів під 1% річних. Кошти можна витратити на виплату заробітної плати, сплату оренди та комунальних послуг. За умови, якщо компанія не звільняла співробітників, було передбачено списання суми кредиту, витраченого на зазначені першочергові витрати [18].

Влада Швейцарії разом з банками підготувала спеціальну програму допомоги МСБ, у якій взяв участь 121 банк. За перші тижні роботи було видано понад 15 млрд. франків (\$ 15 млрд.) більше ніж 76 000 компаніям. Програма складалась з двох пунктів. По-перше, компанії могли попросити термінову безвідсоткову позику на суму до 10% від їх річної виручки, але не більше 500 000 франків. Ці кредити були повністю гарантовані урядом, а МСП необхідно було тільки подати відповідну заявку. По-друге, можна було отримати кредит і на суму до 20 млн. франків; його також видавав банк, однак 85% від суми кредиту гарантував уряд і ставка за цією частиною кредитних ресурсів дорівнювала 0,5%. Решту 15% від суми кредиту становили кошти банку, які надавалися за ринковою ставкою.

Уряд Італії в березні 2020 року схвалив антикризові заходи з фінансової підтримки МСБ загальним обсягом у 25 млрд. євро (\$ 27 млрд.), 5 млрд. євро з яких були призначені на надання державних гарантій за кредитами та підтримку тимчасово відсторонених від роботи працівників. Для малого і середнього бізнесу було введено мораторій на виплати за кредитами, в тому числі іпотечними. Згодом уряд підготував пакет відповідних стимулюючих заходів ще на 30 млрд євро.

Владою Канади було оприлюднено виділення 202 млрд. канадських доларів (143,4 млрд. доларів США) на стимулюючі заходи щодо підтримки бізнесу, які передбачали надання відтермінування у сплаті податків, державних гарантій за кредитами, компенсацію 75% від суми заробітної плати працівників компаній у разі, якщо виручка компаній через пандемію скоротилася на 30% [18].

У Болгарії суб'єктам мікробізнесу та самозайнятим особам з обмеженою кредитною історією було надано право отримати мікрокредити обсягом до 25 000 євро для започаткування підприємницької діяльності. Для малих та середніх підприємств, у яких внаслідок пандемії зменшилася сума обороту, зросла дебіторська і кредиторська заборгованість, передбачено можливість отримання кредиту в сумі до 150 000 євро на поповнення обігових коштів під портфельні гарантії Болгарського банку розвитку [14].

Для підприємств Угорщини до 31 грудня 2020 року запроваджено мораторій на оплату заборгованості за кредитними, лізинговими та іншими договорами займу. Для сектору малого та середнього підприємництва передбачено використання механізму дешевого кредитування «NHP Najrá!» з процентною ставкою не вище 2,5% річних [14].

Спеціально для МСП Румунії у квітні 2020 року було розпочато реалізацію програми «SME INVEST ROMANIA», мета якої полягала у наданні їм фінансової підтримки. Програмою передбачено здійснення пільгового кредитування на поповнення обігових коштів обсягом до 1 млн євро на 3 роки, 80% з яких забезпечується гарантією держави для середніх підприємств та обсягом 200 000 євро і 100 000 євро з 90% державною гарантією для малих підприємств та мікропідприємств відповідно. Малі та середні підприємства отримали також змогу залучати інвестиційні кредити обсягом до 2 млн євро на 6 років, щодо яких надається державна гарантія на рівні 80% від загального обсягу кредиту [14].

Урядом України ще до початку карантинних обмежень було здійснено ряд заходів, спрямованих на підтримку діяльності малих і середніх підприємств. Так, Постановою Кабінету Міністрів України №28 від 24. 01. 2020 року затверджено Порядок надання фінансової державної підтримки суб'єктам малого та середнього підприємництва, в якій передбачено надання таким підприємствам державних гарантій за кредитами та здійснення часткової компенсації відсоткових ставок [19]. 3 лютого 2020 року започатковано Державну програму “Доступні кредити 5-7-9%”, яка в подальшому отримала певні зміни через необхідність подолання наслідків коронакризи [20]. Програма передбачає реалізацію заходів для стимулювання процесів кредитування мікро- та малого бізнесу під рекордно низькі відсотки — 5, 7 або 9%. Кредитні гарантії за кредитами надаються мікро- та малим підприємствам (ММП), які не володіють достатнім обсягом майна для використання його як забезпечення за кредитами або

характеризуються підвищеними кредитними ризиками (новостворені підприємства). Завдяки кредитним гарантіям держава через Фонд розвитку підприємництва покриває частину кредитного ризику ММП, створюючи умови для залучення банківських кредитів. Державна підтримка у формі кредитних гарантій надається виключно у поєднанні з підтримкою у вигляді компенсації відсотків за кредитами для ММП, які відповідають вимогам програми. Програмою передбачено надання державної допомоги за кредитами на оборотний капітал, на рефінансування кредиту та на інвестиційні кредити. Метою програми є [20]:

- сприяння розвитку суб'єктів підприємництва, збільшення обсягів виробництва, експорту, імпортозаміщення, високотехнологічного виробництва, енергоефективності, впровадження інновацій, а також сприяння створенню нових робочих місць та підприємств, поверненню трудових мігрантів до України;
- фінансування заходів із запобігання виникнення та поширення, локалізації та ліквідації спалахів епідемій та пандемій гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, а також для запобігання та подолання їхніх наслідків;
- рефінансування існуючої заборгованості в банках України за кредитами суб'єктів підприємництва.

Загалом, станом на 18 жовтня 2021 року в рамках державної програми «Доступні кредити 5-7-9%» видано 25 170 кредитів на суму 66,2 млрд грн, що на 21 365 позик та 57,138 млрд грн більше, ніж станом на вересень 2020 року [21].

Не зважаючи на здійснені урядом заходи, 2020 рік не став роком розвитку кредитування малого бізнесу в Україні. Навіть дешеве рефінансування НБУ і надлишкова ліквідність банківської системи не призвели до нарощення банками обсягів ризикових кредитних операцій. Урядові програми підтримки малого і середнього бізнесу де-факто сконцентрувалися на пільговому рефінансуванні старих кредитів банків, а не на підтримці видачі нових. Сьогодні банки продовжують витрачати свою надлишкову ліквідність не на кредитування, а на скупку ОВДП як на первинному ринку у Мінфіну, так і на вторинному – в іноземців. Їхній портфель ОВДП виріс у 2020р. в півтора рази – на 183 млрд. грн. [22].

Зараз в Україні існує чимало інших фінансових продуктів та програм допомоги малому і середньому підприємству, характеристику яких представлено в табл.1.

Таблиця 1.
Фінансові продукти та програми допомоги малому і середньому підприємству в Україні

АТ «ОЩАДБАНК»
<ol style="list-style-type: none"> 1. Акційне кредитування АПК; 2. Соціальне підприємництво кредитування спільно з WNISEF; 3. Програми підтримки МСБ від місцевих органів влади; 4. Банківська гарантія; 5. Бланкові (беззаставні) овердрафти клієнтам ММСБ; 6. Кредитування ОСББ/ЖБК; 7. Авальювання векселів; 8. Придбання нових та вже використовуваних транспортних засобів, сільськогосподарської техніки та обладнання; 9. «Будуй своє», з такими основними можливостями: <ul style="list-style-type: none"> • Навчання та консалтинг для підприємців і стартапів; • Швидке відкриття рахунку, миттєва картка та зручний інтернет – банк; • Інструменти для ведення бізнесу від партнерів програми на привабливих умовах; • Отримання фінансової підтримки.
АТ «УКРЕКСІМБАНК»
<ol style="list-style-type: none"> 1. Кредити малому і середньому підприємству в аграрному секторі, а саме: <ul style="list-style-type: none"> • кредити на купівлю пального, добрива, кормів, ремонт обладнання; • кредити на купівлю сільськогосподарської техніки та обладнання; • кредити на купівлю тварин, закладку багаторічних рослин; • кредити на купівлю елеваторів, фермерських споруд та обслуговуючих будівель.
АБ «УКРГАЗБАНК»
<ol style="list-style-type: none"> 1. В межах державної програми стимулювання енергоефективних заходів в житловому секторі передбачено кредитування на проведення енергоефективних заходів для об'єднань співвласників багатоквартирних будинків (ОСББ) та житлово-будівельних кооперативів (ЖБК), за яким Державним агентством з енергоефективності та енергозбереження України здійснюється відшкодування 40-70% від суми кредиту; 2. Кредитування клієнтів МСБ на придбання нового обладнання, сільськогосподарської техніки та транспортних засобів, що вироблені в Республіці Білорусь та реалізуються на території України. Програма передбачає відшкодування частини процентної ставки Урядом Республіки Білорусь; 3. Окремі програми кредитування за рахунок коштів Німецько-Українського фонду, що передбачають встановлення відсоткових ставок за кредитами, які є одними із найнижчих на фінансовому ринку України.

*Складено за даними [24]

Відтак, аналіз процесів кредитування сектору МСБ у розвинених країнах світу та в Україні дає змогу виокремити ряд важливих завдань щодо їх активізації та підвищення ефективності. Зокрема:

- враховуючи потребу у подоланні негативних наслідків коронакризи необхідно забезпечити функціонування ефективного посередника між банківськими установами та підприємствами сектору МСБ. Важливо, щоб таким ефективним посередником стали державні установи. Зокрема, на державному рівні слід вдосконалювати нормативно-правове регулювання кредитної діяльності та сприяти активізації банківського кредитування МСП шляхом реалізації програм їх цільового фінансування і пільгового кредитування. Цікавим у цьому сенсі є досвід Ізраїлю, у якому наприкінці 1980-х було створено спеціальні фонди для фінансової підтримки стартапів у таких пріоритетних галузях, як агрокультура, туризм, ІТ, оборона, медицина і біотехнології. Кожен стартап проходить серйозну експертизу, що дало змогу суттєво зменшити рівень банкрутства започаткованих бізнесів. Сьогодні вартість створених таким чином бізнесів становить мільярди доларів, формуючи нові сектори економіки країни [3]. Відтак, в Україні варто також створити спеціальний Фонд підтримки стартапів, фінансування з якого можна було б здійснювати на умовах, подібних до Фонду підтримки енергоефективності. Здешевлення кредитування за рахунок бюджетних коштів та існування гарантійних механізмів при передачі частини ризиків на Фонд сприятиме підвищенню рівня привабливості кредитування малого бізнесу для банків. Доцільно також, щоб урядом було внесено доповнення до Програми 5-7-9% з метою передбачення пільгових умов при лізинговому кредитуванні малого і середнього бізнесу. Це з одного боку сприятиме покращенню технічного забезпечення діяльності МСП, а з іншого - нарощенню лізингового портфеля банків;

- з метою зниження рівня кредитного ризику банківським установам необхідно розробити методичку диференційованого підходу до кредитування суб'єктів середнього, малого та мікробізнесу. Варто підкреслити, що банки не можуть, як венчурні фонди, кредитувати бізнес у момент, коли він тільки зароджується і щодо якого існує дуже висока (до 90%) імовірність банкрутства. За таких умов ставка за кредитами мала б бути надто високою. Відтак, банкам доцільно розподіляти сегмент МСП на окремі підсегменти мікро-, малого і середнього бізнесу, які для банків є абсолютно різними клієнтами і які вимагають різних методів взаємодії та на цій основі вдосконалити методичку ідентифікації ризиків при оцінюванні кредитоспроможності позичальника. При визначенні ризиків кредитування суб'єктів МСБ банкам необхідно не тільки аналізувати показники фінансової звітності підприємств за декілька звітних періодів, але й прогнозувати очікувані результати діяльності підприємств протягом кредитного періоду;

- використовувати цифрові технології для вдосконалення фінансово-кредитного забезпечення діяльності МСП, зокрема розвивати факторингове онлайн-кредитування. З цієї метою у 2020 році в Україні створено онлайн-платформу «Факторинг Хаб», використання якої дозволяє підприємствам малого бізнесу подавати заявки на участь у публічних закупівлях та отримати пропозиції безрегресного факторингу від банків. Завдяки інформації про платіжну дисципліну замовників та інтеграцію відкритих даних системи Прозорро, банки мають змогу витратити мінімум ресурсів для оцінки кредитного ризику замовників [23]. Водночас, важливим завданням, яке потребує вирішення для забезпечення успішного розвитку факторингового кредитування МСП в Україні є вдосконалення нормативно-правової бази регулювання факторингу;

- успішному вирішенню питання активізації банківського кредитування МСБ сьогодні значною мірою заважає відсутність у працівників багатьох підприємств і банків єдиних уявлень про сутність цієї діяльності. Для того щоб одна сторона могла отримати банківський кредит на прийнятних умовах, а інша – повернути свої кошти разом з належними їй відсотками, необхідно, щоб контрагенти добре розуміли інтереси і проблеми один одного та дійшли до узгодженої оцінки реальних наслідків кредитування. Для цього доцільно реалізувати комплекс заходів, спрямованих з одного боку на підвищення рівня фінансової грамотності серед працівників МСП, а з іншого - на покращення розуміння банківськими працівниками особливостей функціонування, проблем і ризиків виробничо-господарської діяльності суб'єктів малого бізнесу. Вважаємо за доцільне на рівні місцевих органів влади організувати функціонування спеціальних консалтингових центрів з надання безкоштовних фінансових і юридичних консультацій для МСП протягом перших років їхньої діяльності;

- створити механізм стимулювання процесів спрямування частини коштів муніципалітетів, які внаслідок процесів децентралізації накопичилися на їхніх рахунках, на створення муніципальних програм пільгового кредитування діяльності МСП;

- налагодити ефективне функціонування Українського державного експортно-кредитного агентства з метою збільшення обсягів виробництва товарів у нашій країні, зокрема і суб'єктами малого та середнього бізнесу, на основі залучення кредитів від вітчизняних та іноземних банків.

Запропоновані заходи сприятимуть покращенню фінансового забезпечення діяльності МСБ, а відтак дадуть поштовх розвитку як окремих галузей та економіки України загалом.

Висновки. Функціонування малого та середнього бізнесу забезпечує вирішення цілого ряду економічних, науково-технічних і соціальних проблем суспільства і відіграє важливу роль в забезпеченні стабільності економіки країни. Однак, його розвиток гальмується нестачею доступних джерел фінансування, серед яких важливе значення належить банківському кредитуванню. Банки обережно ставляться до видачі кредитів МСП через високу ризиковість та низьку рентабельність таких операцій для банківських установ. Особливої актуальності для МСП набула проблема нестачі фінансових ресурсів і необхідності їх поповнення

шляхом залучення банківських кредитів набула в період коронакризи. Пандемія COVID-19 захопила весь світ, тому країни намагаються боротися з її наслідками та створюють державні програми підтримки малого і середнього бізнесу, зокрема на основі пільгового кредитування. В Україні також започатковано Державну програму “Доступні кредити 5-7-9%”, завдяки якій МСП мають змогу отримати кредити на пільгових умовах. Окрім цього існують програми окремих банків, які намагаються підтримати мале і середнє підприємництво в Україні. Однак, це не стало поштовхом для активного розвитку кредитування малого бізнесу в Україні, оскільки урядові програми підтримки МСБ сконцентрувалися на пільговому рефінансуванні старих кредитів банків, а не на підтримці видачі нових, а банки продовжують витрачати свою надлишкову ліквідність не на кредитування, а на скупці ОВДП.

Враховуючи особливості сучасних умов господарювання, для того щоб активізувати та підвищити ефективність процесів банківського кредитування діяльності МСП в Україні необхідно: забезпечити функціонування ефективного посередника (державної установи) між банками та підприємствами сектору МСБ; створити спеціальний Фонд підтримки стартапів, фінансування з якого можна було б здійснювати на умовах, подібних до кредитування з Фонду підтримки енергоефективності; вдосконалити нормативно-правове регулювання кредитної діяльності банків щодо лізингового кредитування МСП; розробити методик диференційованого підходу до кредитування та оцінювання кредитних ризиків щодо суб’єктів середнього, малого та мікробізнесу; розвивати факторингове онлайн-кредитування та використовувати інноваційні технології для оптимізації процесів кредитування МСП і зниження рівня кредитних ризиків банків; реалізувати комплекс заходів для підвищення фінансової грамотності працівників МСП та банків з метою формування єдиних уявлень і розуміння сутності, ефективності та ризиків цієї діяльності; стимулювати процеси створення муніципальних програм пільгового кредитування діяльності МСП; налагодити ефективне функціонування Українського державного експортно-кредитного агентства задля нарощення обсягів національного товаровиробництва, зокрема і суб’єктами МСБ, на основі залучення кредитів від українських і закордонних банків. Вирішення зазначених завдань сприятиме розвитку ринку банківських послуг, покращенню фінансового забезпечення діяльності МСП, а відтак, нарощенню обсягів ВВП, зменшенню рівня безробіття та стабілізації економіки нашої країни.

Література.

1. Грабовська Я., Тобенко В. М., Зеваченкова О. Е. Роль малого та середнього бізнесу в економіці країни. *Прагматизм у підготовці майбутніх підприємців*: матеріали II науково-практичної конференції 15 червня 2020 р., ТДАТУ. URL: <http://elar.tsatu.edu.ua/bitstream/123456789/11459/1/%D0%93%D1%80%D0%B0%D0%B1%D0%BE%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0%20%D0%AF.%2C%20%D0%A2%D0%B5%D0%B1%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE%20%D0%92.%D0%9C..pdf>.
2. Партин Г.О., Загородній А.Г. Джерела та інструменти залучення коштів для фінансування малих і середніх підприємств України. *Банківська справа*. 2020. №1(151). С. 105-117.
3. Кредитування МСБ – перспективи і умови зниження ставок кредитування бізнесу: стенограма круглого столу 08.10.2019р. URL: <https://finclub.net/video-foto/kruglij-stil-kredituvannya-msb-perspektivi-i-umovi-znizhennya-stavok-kredituvannya-biznes.htm>.
4. Berger A. N., Udell G. F. Relationships Lending and Lines of Credit in Small Firm Finance. *Journal of Business*. 1995. Vol. 68. pp. 351–382.
5. Волкова Н. І., Свірідова К. Д. Аналіз проблем кредитування малого та середнього бізнесу в сучасних економічних умовах. *Фінанси, облік, банки*. 2017. №1(22). С. 55-62.
6. Жежерун Ю.В., Бартош О.М. Перспективи відновлення банківського кредитування реального сектору економіки. *Фінансові дослідження*. 2017. №1(2). С. 144 – 152. URL: <http://ir.stu.cn.ua/handle/123456789/15936>.
7. Маслак О. І., Квятковська Л. А. Особливості кредитування реального сектору економіки в умовах фінансової нестабільності. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*: зб. наук. праць Харківського інституту банківської справи університету банківської справи Національного Банку України (м. Київ). Харків, 2011. Вип. 2(11) / 2011. С. 3–10.
8. Сараєва І. М., Носова Н. І. Проблеми розвитку кредитно-фінансових механізмів підтримки малого підприємництва в Україні. *Економічні інновації*. 2014. Вип. 57. С.348-360. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&S21P03=FILE=&S21STR=ecinn_2014_57_37.
9. Sadkowski W. Oferta sektora bankowego dla małych i średnich przedsiębiorstw w czasach kryzysu gospodarczego w Polsce. URL: <https://ruj.uj.edu.pl/xmlui/handle/item/7545>.
10. Тимченко О.І. Проблеми фінансового забезпечення розвитку малого підприємництва. *Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка»*. 2018. № 8. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/8_2018/46.pdf.

- 11.** Trovato G., Alfo M. Credit Rationing and the Financial Structure of Italian Small and Medium Enterprises. *Journal of Applied Economics*. 2006. Vol. 9. № 1. pp. 167–184.
- 12.** Juszczak S., Jasionek M. Kredytowanie sektora małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce. URL: <http://yadda.icm.edu.pl/yadda/element/bwmeta1.element.ekon-element-000171377403>.
- 13.** Пильнова В.П. Оцінка і контроль кредитоспроможності суб'єктів малого бізнесу. *Інвестиції: практика та досвід*. 2020. №2. С. 45 – 48. URL: <http://www.investplan.com.ua/index.php?op=1&z=6997&i=6>.
- 14.** Лемешко М.О. Екосистема підтримки бізнесу в умовах пандемії COVID-19 в Україні та в окремих країнах ЄС. *Економіка і організація управління*. 2020. № 2(38). С. 109-123. URL: <https://jeou.donnu.edu.ua/article/view/9384>.
- 15.** Романишин В.О., Уманців Г.В., Сясько І.В. Активізація кредитування суб'єктів малого та середнього підприємництва в Україні. *Економічна наука*. 2018. С. 70-77. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/22_2018/14.pdf.
- 16.** Офіційний сайт НБУ. URL: <https://bank.gov.ua/>.
- 17.** Руда О. Л., Турчик М. М. Організація банківського кредитування малого та середнього бізнесу в Україні. *Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка»*. 2018. № 10. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/10_2018/61.pdf.
- 18.** Як влада допомагає малому та середньому бізнесу в різних країнах. *Електронне видання «Відомості»*. 2020. URL: <https://www.vedomosti.ru/economics/articles/2020/04/08/827470-pomogayut-malomu-biznesu>.
- 19.** Порядок надання фінансової державної підтримки суб'єктам малого та середнього підприємництва. Постанова Кабінету Міністрів України від 24 січня 2020р. №28. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/28-2020-%D0%BF#Text>. (дата звернення: 21.09.2021).
- 20.** Доступні кредити 5-7-9. *Державна програма*. URL: <https://5-7-9.gov.ua/>.
- 21.** Підсумки тижня за результатами програми «Доступні кредити 5-7-9%». *Офіційний сайт Міністерства фінансів України*. URL: https://mof.gov.ua/uk/news/minfin_za_programoiu_5-7-9_pidpriemtsi_otrimali_252_tis_dostupnikh_kreditiv_na_662_mlrd_grn_infografika-3137 (дата звернення: 18.10.2021).
- 22.** Садовничий В. 7 трендів року коронакризи на фінансовому ринку України. Фінансовий клуб. 2020. URL: <https://finclub.net/infografika/7-trendiv-goda-na-finansovomu-rynku-ukrainy.html>.
- 23.** Мінекономіки посилює підтримку малого і середнього бізнесу новим інструментом – факторингом. «Дебет-Кредит» *Український фінансово-бухгалтерський портал*. 2020. URL: <https://news.dtk.ua/society/economics/63975>.
- 24.** Банківські продукти та програми допомоги малому і середньому підприємству. *Офіційний сайт Міністерства економіки України*. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=aba8ec4d-7a97-4b6c-9065-22aae227d6d7&title=BankivskiProduktiTaProgramiDopomogiMalomuSerednomuPidprimnitstvu> (дата звернення: 15.12.2021).
- 25.** Реформа підтримки малого і середнього підприємництва. *Офіційний сайт Кабінету міністрів України*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/reformi/ekonomichne-zrostannya/pidtrimka-malogo-i-serednogo-pidpriyemnictva> (дата звернення: 02.11.2021).
- 26.** Обсяги ОВДП, які знаходяться в обігу. *Офіційний сайт Міністерства фінансів*. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/bonds/volumes/> (дата звернення: 28.11.2021).

References.

- 1.** Hrabovs'ka, Ya., Tobenko, V. M. and Zevachenkova, O. E. (2020), “A role of small and midsize businesses is in the economy of country”, *Prahmatyzm u pidhotovtsi majbutnikh pidpriyemstiv*, vol. 2, available at: <http://elar.tsatu.edu.ua/bitstream/123456789/11459/1/%D0%93%D1%80%D0%B0%D0%B1%D0%BE%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0%20%D0%AF.%2C%20%D0%A2%D0%B5%D0%B1%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE%20%D0%92.%D0%9C..pdf> (Accessed 15 July 2021).
- 2.** Partyn, H.O. and Zahorodnij, A.H. (2020) “Sources and instruments of raising funds for financing small and medium-sized entities in Ukraine”, *Bankiv's'ka sprava*, vol. 1(151), pp. 105-117.
- 3.** Finclub (2019), “SME lending - prospects and conditions for reducing business lending rates”, *transcript of the round table on October 8*, available at: <https://finclub.net/video-foto/kruglij-stil-kredituvannya-msb-perspektivi-i-umovi-znizhennya-stavok-kredituvannya-biznes.htm> (Accessed 15 July 2021).
- 4.** Berger, A. N. and Udell, G. F. (1995), “Relationships Lending and Lines of Credit in Small Firm Finance”, *Journal of Business*. vol. 68, pp. 351–382.
- 5.** Volkova, N. I. and Sviridova, K. D. (2017), “Analysis of small and medium business lending problems in

modern economic conditions”, *Finance, accounting, banks*, vol. 1(22), pp. 55-62.

6. Zhezherun, Yu.V. and Bartosh, O.M. (2017), “Prospects for the resumption of bank lending to the real sector of the economy”, *Financial research*, vol. 1(2), pp. 144 – 152, available at: <http://ir.stu.cn.ua/handle/123456789/15936> (Accessed 23 September 2021).

7. Maslak, O. I. and Kviatkovs'ka, L. A. (2011), “Features of lending to the real sector of the economy in conditions of financial instability”, *Financial and credit activities: problems of theory and practice: a collection of scientific papers of the Kharkiv Institute of Banking, University of Banking*, vol. 2(11), pp. 3–10.

8. Saraieva, I. M. and Nosova, N. I. (2014), “Problems of development of credit and financial mechanisms to support small business in Ukraine”, *Economic innovations*, vol. 57, pp. 348 – 360, available at: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP meta&C21COM=S&S21P03=FILA=&S21STR=ecinn 2014 57 37 (Accessed 23 September 2021).

9. Sadkowski, W. (2013), “Offer of the banking sector for small and medium-sized enterprises during the economic crisis in Poland”, available at: <https://ruj.uj.edu.pl/xmlui/handle/item/7545> (Accessed 15 July 2021).

10. Tymchenko, O. I. (2018), “Problems of financial support for small business development”, *Efektivna ekonomika, [Online]*, vol. 8, available at: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/8_2018/46.pdf (Accessed 23 September 2021).

11. Trovato, G. and Alfo, M. (2006), “Credit Rationing and the Financial Structure of Italian Small and Medium Enterprises”, *Journal of Applied Economics*, vol. 9, pp. 167–184.

12. Juszczak S. and Jasionek M. (2011), “Lending to the sector of small and medium enterprises in Poland”, available at: <http://yadda.icm.edu.pl/yadda/element/bwmeta1.element.ekon-element-000171377403> (Accessed 15 July 2021).

13. Pyl'nova, V. P. (2020), “Assessment and control of creditworthiness of small businesses”, *Investments: practice and experience*, vol. 2, pp. 45 – 48, available at: <http://www.investplan.com.ua/index.php?op=1&z=6997&i=6> (Accessed 23 September 2021).

14. Lemeshko, M.O. (2020), “Business support ecosystem in the context of the COVID-19 pandemic in Ukraine and in some EU countries”, *Economics and organization of management*, vol. 2(38), pp. 109-123, available at: <https://jeou.donnu.edu.ua/article/view/9384> (Accessed 23 September 2021).

15. Romanyshyn, V.O., Umantsiv, H.V. and Sias'ko, I.V. (2018), “Intensification of lending to small and medium enterprises in Ukraine”, *Economics*, pp. 70-77, available at: http://www.investplan.com.ua/pdf/22_2018/14.pdf (Accessed 15 July 2021).

16. Official site of the NBU (2021), available at: <https://bank.gov.ua/> (Accessed 23 September 2021).

17. Ruda, O. L. and Turchyk, M. M. (2018), “Organization of bank lending to small and medium-sized businesses in Ukraine”, *Efektivna ekonomika, [Online]*, vol. 10, available at: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/10_2018/61.pdf (Accessed 15 July 2021).

18. Vedomosti (2020), “How the government helps small and medium-sized businesses in different countries”, available at: <https://www.vedomosti.ru/economics/articles/2020/04/08/827470-pomogayut-malomu-biznesu> (Accessed 23 September 2021).

19. Cabinet of Ministers of Ukraine (2020), Resolution “The procedure for providing financial state support to small and medium enterprises”, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/28-2020-%D0%BF#Text>. (дата звернення: 21.09.2021).

20. State program (2020), “Available loans 5-7-9”, available at: <https://5-7-9.gov.ua/> (Accessed 15 July 2021).

21. Ministry of Finance of Ukraine (2021), “Results of the week according to the results of the program “Affordable loans 5-7-9%”, available at: https://mof.gov.ua/uk/news/minfin_za_programoiu_5-7-9_pidpriemsi_otrimali_252_tis_dostupnikh_kreditiv_na_662_mlrd_grn_infografika-3137 (Accessed 18 October 2021).

22. Sadovnychyj, V. (2020), “7 trends of the year of the corona crisis in the financial market of Ukraine”, *Financial club*, available at: <https://finclub.net/infografika/7-trendiv-goda-na-finansovomu-rynku-ukrainy.html> (Accessed 23 September 2021).

23. Debit-Credit Ukrainian financial and accounting portal (2020), “The Ministry of Economy is strengthening support for small and medium-sized businesses with a new tool – factoring”, available at: <https://news.dtki.ua/society/economics/63975> (Accessed 23 September 2021).

24. Official site of the Ministry of Economy of Ukraine (2021), “Banking products and programs to help small and medium enterprises”, available at: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=aba8ec4d-7a97-4b6c-9065-22aae227d6d7&title=BankivskiProduktiTaProgramiDopomogiMalomuSerednomuPidprimnitstvu> (Accessed 15 December 2021).

25. Official site of the Cabinet of Ministers of Ukraine (2021), “Reform to support small and medium enterprises”, available at: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/reformi/ekonomichne-zrostannya/pidtrimka-malogo-i-serednogo-pidpriyemnictva> (Accessed 02 November 2021).

26. Official site of the Ministry of Finance (2021), “Volumes of IGLBs in circulation”, available at: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/bonds/volumes/> (Accessed 28 November 2021).

Стаття надійшла до редакції 01.02.2022 р.